ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΥΡΙΠΙΔΕΙΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΩΝ

Ἐναίσιμος Διατριβὴ

ὑπὸ

Ἰωάννου Ἀσπριώτου.

DE PROLOGIS EURIPIDEIS.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

REGIAE ACADEMIAE GEORGIAE AUGUSTAE

AD

SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

RITE CAPESSENDOS

SCRIPSIT

JOANNIS ASPRIOTIS

VARNENSIS.

GOTTINGAE,

TYPIS EXPRESSIT OFFICINA ACADEMICA HUTHIANA.

MDCCCLXXVI.

Τῷ Σεβαστῷ μοι Θείῳ

ΦΛΩΡΗͺ ΤΡΑΝΩͺ

Ἐλάχιστον εὐγνωμοσύνης φόρον ἀπονέμων ἀνατίθημι τὴν βίβλον τήνδε.

Τῆς ἐναισίμου ἡμῶν Διατριβῆς, ἣν παρεδώσαμεν κατὰ τὰ εἰωθότα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τῆς Γοτίγγης, ἐκδίδομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος μικρὸν μέρος ἐκ δύο τυπογραφικῶν φύλλων ἀναβάλλοντες ἐς ἄλλοτε τὴν τύπωσιν τοῦ ὅλου ἔργου.

ΜΕΡΟΣ Α.

Κεφάλαιον β.

Οἱ Νεώτεροι.

Ὁμιλήσαντες ἐν τῷ προηγουμένῳ Κεφαλαίῳ περὶ τῶν πηγῶν ἃς παρέχουσιν ἡμῖν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα τῶν Εὐριπιδείων Προλόγων μεταβαίνομεν ἤδη νὰ ἐρευνήσωμεν πῶς ἡ νεωτέρα κριτικὴ ἐξεδέξατο καὶ ἀντελήφθη αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα ἐπιβάλλεται ἡμῖν το ἔργον νὰ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τὰ οὐσιωδέστερα καὶ κυριώτερα τῶν μέχρι σήμερον ἐξενεχθέντων εἴτε καὶ γραφέντων περὶ τοῦ παρ' Εὐριπίδῃ Προλόγου.

Καί δὴ πρῶτος ὁ Βαλκενάριος ἅπτεται τοῦ πράγματος (ἐν Diatribes κεφ. 9, σελ. 92 ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἱππολύτου) μεταξὺ ἄλλων λέγων „In his prologis versibus elegantissimis et saepe magna cum cura κατερρινημένοις, sed ad Homeream tamen Sophoclis majestatem neutiquam aequiparandis totum dramatis argumentum, ea interdum enarrantur, quae omnem ex ultima demum parte capiendam auditoribus intervertant voluptatem“. Κατὰ τῆς ἀποφάνσεως τοῦ βαταβίνου φιλολόγου ἐπῆλθον ἄλλοι τε καὶ ὁ Schulzer (ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Theorie der schönen Künste τόμ. 1, σελ. 145) διατεινάμενος ὅτι ὅσῳ μᾶλλον γνωστὰ καθίστανται ἡ τοῦ μύθου πλοκὴ, αἱ διάφοροι περιπέτειαι καὶ οἱ κίνδυνοι, οὓς ἡ τῆς δραματικῆς πράξεως πρόοδος μέλλει νὰ συνεπαγάγῃ, τοσούτῳ βεβαιότερον καὶ ἰσχυρότερον ἐξεγείρεται τὸ ἐνδιαφέρον παρὰ τοῖς θεαταῖς.

Τὴν γνώμην ταύτην ἐκτενέστερον ἀνεπτυγμένην εὑρίσκομεν παρὰ τῷ ποιητῇ Lessing (*ἐν τῇ* Hamburgische Dramaturgie *ἐν* 1 *τόμ. σελ.* 48—49 *ἐκδ. Λειψ.* 1841). *Ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ τραγῳδία δὲν πρέπει νὰ ἐπιζητῇ δι' ἀπροόπτων καὶ ἀπροσδοκήτων περιπετειῶν νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ἱκανοποιήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον ἐπιχειρεῖ νὰ ὑπερασπίσῃ τοὺς Εὐριπιδείους Προλόγους. Καὶ φρονεῖ λοιπὸν ὅτι ὁ Εὐριπίδης οὐδόλως ἐδίσταζε νὰ γνωρίσῃ τοῖς ἀκροαταῖς πρὸ τῆς πράξεως ὅσα μόνον θεὸς ἠδύνατο νὰ προγινώσκῃ καί ἦν ἐνταῦτῷ βέβαιος ὅτι θὰ ἐξεγείρῃ τὸν οἶκτον καὶ τὸν φόβον οὐχὶ διὰ τοῦ μέλλοντος γενέσθαι ὅσῳ διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἔμελλε γενέσθαι, καθ' ὃν ἡ δραματικὴ πρᾶξις ἔμελλε νὰ ἀναπτυχθῇ πρό τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν. Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω ἔτι προβαίνει ὁ Λεσίγγιος· μὴ παραδεχόμενος δῆλον ὅτι τὴν μομφὴν, ἣν οἱ σύγχρονοι κριτικοὶ πολλαχόθεν κατὰ τῆς Εὐριπιδείου τέχνης καὶ τῶν προλόγων ἰδίᾳ ἀπέτεινον, ὅτι δηλ. κακῶς ποιήσας δὲν προσεπάθησεν ὁ Εὐριπίδης νὰ δώσῃ ἡμῖν τὴν ἀναγκαίαν γνῶσιν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ ἐν τῷ δράματι μέλλοντος δι' ἄλλης τινὸς λεπτοτέρας τέχνης ἀλλ' ὅτι μεταχειρισάμενος ἀνώτερόν τι ὂν τὸν* deus ex machina *μὴ μετέχον ἄλλως τῆς πράξεως καὶ πρὸς τοὺς ἀκροατὰς κατ' εὐθεῖαν ἀποστρεφόμενον ἀνέμιξεν εἰς τὴν τραγικὴν ποίησιν καὶ διηγηματικόν τινα τοῦ ἔπους χαρακτῆρα, μὴ ἐγκρίνων τὴν δοξασίαν ταύτην ὁ γερμανὸς ποιητὴς θεωρεῖ αὐτὴν ἀναξίαν τοῦ πνεύματος τοῦ Εὐριπίδου. Διότι, προστίθησιν, οὐχὶ ἄνευ λόγου ὠνόμασεν ὁ Ἀριστοτέλης τὸν ἡμέτερον ποιητὴν τραγικώτατον, δι' οὗ ὁ φιλόσοφος καὶ ἄλλας μὲν τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ ἰδιότητας εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ἀλλ' εἰς αὐτὰς πάντως ἐνεκατερίθμει καὶ τὴν τέχνην τῶν Προλόγων, καθ' ἣν προεσήμαινε τοῖς θεαταῖς τὴν δυστυχίαν ἥτις ἔμελλε νὰ καταλάβῃ τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα, ὅπως καὶ οὕτω διεγείρῃ τὸν οἶκτον ὑπὲρ τῶν προσώπων καὶ ἐὰν αὐτὰ ἐπίστευον ὅτι πολὺ ἀπεῖχον ἔτι νὰ θεωρηθῶσιν ἄξια οἴκτου. Ἐν συντόμῳ*

ἀνευρίσκει ὁ Λεσίγγιος ἐν τοῖς Εὐριπιδείοις Προλόγοις πρόοδόν τινα καὶ τελειοποίησιν τῆς τραγικῆς τέχνης, πρᾶγμα ὅπερ ὁ Bernhardy *χαρακτηρίζει ὡς τολμηρὸν καὶ ἀπίθανον·*

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν παρὰ τοῖς πλείστοις ἰσχύουσαν γνώμην, διότι ἴσως ἐξηνέχθη αὕτη ὑπὸ τῶν τὰ μάλιστα εἰδημόνων περὶ τὰ τῆς ἀρχαίας σκηνῆς, ὑπὸ τοῦ Schlegel *καὶ* Hermann. *Ὁ μὲν* Schlegel *ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ* Vorlesungen über dramatische Kunst und Litteratur *διατείνεται ὅτι ἡ παντὸς δεσμοῦ ἀνεξάρτητος ἐλευθερία, ἐφ᾽ ᾗ ὡς δικαιώματι ἔχαιρεν ἡ τραγικὴ ποίησις, ἐκπίπτει παρ᾽ Εὐριπίδῃ πολλάκις εἰς ἀδικαιολόγητον αὐθαιρεσίαν. Διότι, προστίθησι, γινώσκομεν ὅτι οἱ τοῦ Ὑγίνου μῦθοι τοσούτῳ διαφέροντες τῆς κοινῆς παραδόσεως ἐξήχθησαν ἐν μέρει ἐκ τῶν Τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Εὐριπίδης πολλάκις ἀπέβαλε πᾶν μέχρι τοῦδε ἐγνωσμένον καὶ κοινὸν, εἶχεν ἀνάγκην τῶν Προλόγων ἵνα δι᾽ αὐτῶν σημάνῃ πῶς αὐτὸς ἐπεξειργάσατο τὸν μῦθον κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῷ ἀντίληψιν καὶ προαγγέλῃ σύναμα καὶ τὴν περαιτέρω πλοκὴν καὶ πορείαν κατά τινα τρόπον. Ἄλλως δὲ σφοδρῶς ἐπικρίνει ὁ Σχλέγελος τὴν χρῆσιν τῶν τοιούτων Προλόγων ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἀξίαν, θεωρεῖ αὐτοὺς καθιστῶντας μονότονον τὴν ἀρχὴν τῶν Εὐριπιδείων δραμάτων:* es hat, *λέγει,* ein grosses Ansehen von Kunstlosigkeit, dass einer herauskommt und sagt: ich bin der und der, dies und das ist bis jetzt vorgefallen und Folgendes wird noch geschehen" *κτλ. Κατὰ πόσον ἐν τούτοις ἔχει δίκαιον ἀποφαινόμενος ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καλῶν τὸν Εὐριπίδην τραγικώτατον οὐδὲν ἄλλο εἶχεν ὑπ᾽ ὄψιν ἢ ὅτι αἱ Τραγῳδίαι αὐτοῦ εἶχον τραγικὰς λύσεις, οὐδὲν θέλομεν ἐνταῦθα νὰ προσθέσωμεν.*

Ὁ δὲ G. Hermann *ἀφ᾽ ἑτέρου (ἴδ.* G. Hermann, praefat. Elect. Soph.) *διδάσκει ἡμῖν τάδε* „Euripidem ne actum agere judicaretur, viam, quam Aeschylus et Sophocles ingressi essent deserere coactum esse eaque ex re aliquid excusationis habere, si nova eaque minus commoda excogi-

tata protulerit. Hinc illa necessitas prologorum scribendorum, quibus antiquior tragoedia facile carebat, quum, quid visuri essent spectatores, notum iis esset, recentior autem carere non potuit, quia exhaustis tractandi cujusque argumenti modis, nova quaedam et a communi traditione recedentia comminiscenda, quae nisi ante indicata spectatoribus fuissent, non modo deceptam exspectationem suam vidissent, sed saepe ne intelligere quidem, quid sibi vellent actores, potuissent". *Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ἑρμάννου, οὗτινος ἄλλως πᾶσα ἀπόφανσις ἐν τῇ ὑψηλῇ Κριτικῇ βαρύνει λίαν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀσπασθῶμεν ἕνεκα τριῶν λόγων*

α) διότι τότε μόνον θὰ εἶχεν ὀρθῶς ἡ γνώμη αὕτη, ἐὰν μόνον ἐν ταῖς Τραγῳδίαις, ὧν τὸν μῦθον διεπραγματεύσατο πρὸ αὐτοῦ ὁ Αἰσχύλος εἴτε ὁ Σοφοκλῆς, ἦσαν προτεθειμένοι πρόλογοι, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν ἐκείναις, ὧν τὸν μῦθον δὲν ἐπεξειργάσαντο οὗτοι· διότι γνωστὸν ὅτι καὶ δράματα εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν ἀναγόμενα δὲν στεροῦνται προλόγων, ἐπὶ παραδείγματι ὁ Ἡρακλῆς Μαινόμενος ἀνήκων εἰς τὸν κύκλον τῶν βοιωτικῶν μύθων τὸν μὴ ἱκανῶς ἐξαντληθέντα ὑπὸ τῶν προτέρων τραγικῶν, καὶ διδάσκει ἡμᾶς ὁ Welcker *ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ* Griechische Tragödien *ὅτι μόνον ὁ Εὐριπίδης ἔγραψε Ἡρακλέα Μαινόμενον. Ἡ Ἄλκηστις παρέχει ἡμῖν ἄλλο παράδειγμα, διότι καὶ ταύτην δὲν διεπραγματεύσατο μήτε ὁ Αἰσχύλος μήτε ὁ Σοφοκλῆς ὡς μαρτυρεῖ ἡ ὑπόθεσις τοῦ Γραμματικοῦ Ἀριστοφάνους (ἴδ.* G Dindorf, nov. ed. scholior. Euripid. Oxon. 1863), *παρ' ᾗ εὑρίσκονται ταῦτα "παρ' οὐδετέρῳ δὲ κεῖται ἡ μυθοποιΐα". Οὐδὲν ἧττον ἔχει καὶ ἡ Ἄλκηστις τὸν πρόλογον αὐτῆς.*

β) διότι καί Τραγῳδίαι, ὧν τὸν μῦθον μετεποίησεν ὁ Εὐριπίδης κατὰ πολὺ, οἷον ἡ Ἠλέκτρα καὶ ἡ Ἑλένη, εἶνε κατανοηταὶ καί ἀφαιρουμένων τῶν προλόγων. Ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ δῆλον ὅτι ἀφαιρουμένων τῶν 54 *πρώτων στίχων τῶν*

ὑπὸ τοῦ θεράποντος ἀπαγγελλομένων, ὅτε παρέρχεται ἡ Ἠλέκτρα τὸν ἀμφορέα ἐπὶ κεφαλῆς ἐπικαλουμένη τὴν μέλαιναν νύκτα, δύναται πάντως νὰ κατανοηθῇ ἡ ὑπόθεσις τῆς τραγῳδίας καίπερ ὑπὸ τοῦ τραγικοῦ ἡμῶν μεταβληθεῖσα. Καὶ ἐν τῇ Ἑλένῃ πάλιν ἐὰν ἀφαιρέσῃ τις τοὺς 77 *πρώτους στίχους, μεθ᾽ οὓς παρέρχεται ὁ Τεῦκρος καὶ συνάπτει διάλογον μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Διός, καθίσταται καὶ οὕτω εὐνόητος ἡ τραγῳδία. Εὐλόγως δὲ καὶ ὁ* Fr. Raumer (Historisches Taschenbuch 1841) *ὑπὸ τὸν τίτλον* Randglossen eines Laien zum Euripides) *ἀποφαίνεται ὅτι ἡ Ἑλένη καὶ ἄνευ τοῦ προλόγου θὰ ἦτο κατανοητὴ* "Wir wollen, *λέγει*, nicht mit dem Prolog von Helena rechten, der uns Dinge erzählt, welche nicht zunächst hierher gehören und andere dagegen verschweigt, die uns mehr angehen dürften; wir wollen nur darauf aufmerksam machen, dass selbst hier, wo die Fabel von der gewöhnlichen so sehr abweicht, das Stück dennoch ohne jeden Prolog verständlich bleibt".

γ) Τὸ δὲ τρίτον ὅπερ ἀντιτάσσεται κατὰ τῆς δοξασίας τῶν δύο μνημονευθέντων κριτικῶν εἶνε ὅτι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, ὑφ᾽ ἧς κατ᾽ αὐτοὺς κατείχετο ὁ Εὐριπίδης περὶ τὴν τῶν προλόγων χρῆσιν, ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης ἔπρεπε καὶ οἱ δύο προγενέστεροι τραγικοὶ νὰ κατέχωνται, διότι δηλ. καὶ οὗτοι μετεποίησαν πολλὰ ἐν τῇ τῶν μύθων ἐπεξεργασίᾳ. Ὅπως πεισθῶμεν περὶ τούτου, εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν τὸν τρόπον, καθ᾽ ὃν ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς διεπραγματεύσαντο τοὺς αὐτοὺς μύθους οὓς οἱ πρὸ αὐτῶν ἐπικοὶ καὶ λυρικοὶ ἐξετίθεσαν.

Καὶ δὴ ὁ Welcker *ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ* de Aeschyleis Trilogiis *καὶ πάλιν ἐν* Epici Cycli *ἀναφερόμενος πρὸς τὰς αἰσχυλείους τραγῳδίας διϊσχυρίζεται ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἠκολούθησε πιστῶς καὶ καθ᾽ ὁλοκληρίαν τοὺς ἐπικοὺς ἐν τῇ τῶν μύθων ἐπεξεργασίᾳ, διότι οἱ μῦθοι τοῦ τραγικοῦ τούτου εἶχον λάβῃ παρὰ τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν Ὁμηριδῶν μόνιμον οὕτως εἰπεῖν μορφὴν καὶ σχῆμα καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν δὲ*

ἅπαξ ὁρισθεῖσα ἡ δύναμις καὶ σημασία ἐνέμεινεν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν Ἑλλήνων θεωρουμένη ὡς ἡ μόνη ἀληθής. Καὶ ἐν τῇ ἐπικῇ ταύτῃ τῶν μύθων διακοσμήσει καὶ διατάξει ὀφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν καὶ τὸ τριλογικὸν τῶν αἰσχυλείων Τραγῳδιῶν. Ταῦτα ὁ Βέλκερος. Ὁ δὲ Nitsch ἐν τῇ συγγραφῇ Sagenpoesie der Griechen τἀναντία φρονῶν κρίνει ὅτι ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει ἐνυπῆρχον ἐνίοτε τὰ σπέρματα τῆς τριλογίας οὐχί ὅμως πάντοτε ἀνευρίσκονται ἐν αὐτῇ, διότι καὶ οἱ Λυρικοὶ καὶ οἱ Τραγικοὶ μετεποίησαν πολλὰ τῶν τοῦ μύθου σχόντες ἐν τούτῳ ὁδηγὸν οὐχὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀντίληψιν καὶ φαντασίαν ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἀκολουθήσαντες τὰς διαφόρους τῶν μύθων παραδόσεις ὅπως αὗται διετηροῦντο καὶ διεσώζοντο ἀνὰ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Διότι ἄλλως ἡ φύσις αὐτὴ τῶν μύθων εἶνε τοιαύτη ὥστε διατηροῦντες οὗτοι τὴν ἰδίαν αὐτῶν δύναμιν νὰ ἀλλοιῶνται συνῳδὰ πρὸς τὰς μεταβολὰς καὶ τὰς προόδους τῶν ἀνθρωπίνων ἀντιλήψεων. Καὶ πάντως ὀρθὴ εἶνε ἡ κρίσις αὕτη τοῦ Nitsch, καθ' ἣν καὶ ἐν τῷ τῶν μύθων πολυειδεῖ μετασχηματισμῷ ἐμφανίζεται ἡ φύσις αὐτὴ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὐχὶ ἐν statu quo ἐμμενόντων ἀλλ' ὁλονὲν ἀλλοιουμένων καὶ ἐπὶ τὰ πρόσω προβαινόντων. Καὶ προβάλλει ἡμῖν ὁ Νίτσιος μετὰ ἐπιμελῆ ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν παραδείγματα δεικνύντα ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἔν τισι μὲν τραγῳδίαις μετεποίησε τοὺς ὑπὸ τῶν ἐπικῶν παραδεδομένους μύθους ἐν ἄλλοις δὲ πάλιν διεπραγματεύσατο μύθους, ὧν οὐδεμίαν μνείαν ἐποιοῦντο τὰ ἔπη. Ἐκ τῶν πολλῶν παραδειγμάτων περιοριζόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὴν Ὀρέστειαν, εἰς τὸν μῦθον δῆλον ὅτι τὸν περιστρεφόμενον περὶ τὰς τύχας τοῦ Ὀρέστου. Καὶ δὴ βλέπομεν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἤδη ἐν Ὀδυσσείᾳ α 35—41, γ 193—198, 234, 248 καί ἑξῆς 304, δ 91, 524—537, 546, λ 409 καὶ ἑξῆς παραδίδει ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων ἐπανελθὼν οἴκαδε ὤλεθ' ὑπ' Αἰγίσθοιο δόλῳ καὶ ἧς ἀλόχοιο ὅτι ὁ Αἴγισθος ἑπτάκις ἤνασσε πολυχρύσοιο Μυκήνης, τῷ δὲ οἱ ὀγδοάτῳ κακὸν ἤλυθε δῖος Ὀρέστης ἀπ'

Ἀθηνάων, κατὰ δ᾽ ἔκτανε πατροφονῆα Αἴγισθον δολόμητιν — ἤτοι ὁ τὸν κτείνας δαίνυ τάφον Ἀργείοισι μητρός τε στυγερῆς καὶ ἀνάλκιδος Αἰγίσθοιο. Σημειωτέον ὅτι οὐδαμοῦ παρ᾽ Ὁμήρῳ λέγεται ῥητῶς ὅτι ἡ Κλυταιμνήστρα ἰδίᾳ χειρὶ ἐφόνευσε τὸν σύζυγον μήτε ὅτι ὁ Ὀρέστης ἐκδικῶν τὸν πατέρα ἐθανάτωσε τὴν μητέρα μήτε ἄλλως ποιεῖται μνείαν ὁ παλαιὸς ἐπικὸς τῶν τυχῶν καὶ δυστυχημάτων τοῦ Ὀρέστου.

Οἱ δὲ κυκλικοὶ ποιηταί, ὡς ἐκ τῶν ὀλίγων διασωθέντων ἀποσπασμάτων εἰκάζομεν, προσέθηκαν πολλὰ εἰς τὰς ὁμηρικὰς διηγήσεις· ἐπὶ παραδείγματι παρ᾽ Ἀγίᾳ τῷ Τροιζηνίῳ εὑρίσκομεν τὸν Πυλάδην βοηθοῦντα τῷ Ὀρέστῃ ἐν τῷ φόνῳ τοῦ Αἰγίσθου, ἐν ᾧ παρ᾽ Ὁμήρῳ οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ὁ Πυλάδης.

Ἐκ δὲ τῶν λυρικῶν ποιητῶν πρῶτος, ὅσον γινώσκομεν, ὁ Στησίχορος ὁ κατὰ τὴν παράδοσιν Ὀρέστειαν ποιήσας (ἴδ. Becker, Gram. Anecd. "Στησίχορος δὲ ἐν δευτέρᾳ Ὀρεστείας τὸν Παλαμήδην λέγει εὑρηκέναι (τὰ στοιχεῖα)" ἐπεξέτεινε τὸν μῦθον διὰ πολλῶν, ὡς ὅτε παρέστησε τὸν Ὀρέστην λαβόντα τόξα παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ὅπως ἀμύνηται τὰς καταδιωκούσας αὐτὸν Ἐριννύας.

Ἰδίᾳ ὅμως ὁ Πίνδαρος ἐν Πυθ. 11, 24—57 παραδίδωσιν ὅτι ὁ Ὀρέστης παῖς ὢν κατὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀγαμέμνονος ὑπὸ τῆς Κλυταιμνήστρας ἐξηρπάγη ὑπὸ τῆς τροφοῦ Ἀρσινόης παραδούσης αὐτὸν εἰς τὸν Στρόφιον παλαιὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος ξένον· ὅτι δὲ μετὰ ταῦτα ὅτε ἐγένετο νεανίας ἐπανελθὼν οἴκαδε ἐξεδίκησε τὸν πατέρα θανατώσας τὸν Αἴγισθον καὶ τὴν μητέρα. Ἂν τὴν Κλυταιμνήστραν ὤθησεν εἰς τὸ ἀεικὲς ἔργον ἡ ὀργὴ ἕνεκα τῆς θυσίας τῆς Ἰφιγενείας ἢ "ἑτέρῳ λέχεϊ δαμαζομένην ἔννυχοι πάραγον κοῖται" θεωρεῖ δυσδιάκριτον ὁ μέγας λυρικός.

Ταύτας καὶ ἄλλας ὁμοίας τῶν λυρικῶν διηγήσεις ἀφετηρίαν ἔχοντες οἱ Τραγικοὶ μετεποίησαν τὸν μῦθον διασκευάσαντες αὐτὸν κατὰ τὰς σκηνικὰς καὶ δραματικὰς ἀνάγ-

κας. Οὕτω ἐκ τῶν Τραγικῶν εἰ μὴ πρῶτος πάντων ἀλλὰ βέβαια τῶν ἡμῖν γνωστῶν ὁ Αἰσχύλος ἐπεξειργάσατο τὸν αὐτὸν μῦθον ἐν τῇ τριλογίᾳ αὐτοῦ Ὀρεστείᾳ, ἥτις εὐτυχῶς πλήρης μέχρις ἡμῶν διεσώθη. Ἐν τῇ τριλογίᾳ ταύτῃ μετήνεγκεν ὁ ποιητὴς τὸν τόπον, ἐν ᾧ γίγνεται ἡ δραματικὴ πρᾶξις, εἰς τὸ Ἄργος ἐν ᾧ παρὰ Σοφοκλεῖ ἀκολουθοῦντι τῷ Ὁμήρῳ ὑπόκειται ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ἐν Μυκήναις ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ἀγαμέμνονος. Προσέτι ἡ τροφὸς ὀνομάζεται παρ' Αἰσχύλῳ Γίλισσα, ἐν ᾧ ὁ Πίνδαρος καλεῖ αὐτὴν Ἀρσινόην, ὁ δὲ Στησίχορος πάλιν Λαοδάμειαν. Μείζονος σπουδαιότητος καὶ σημασίας εἶνε ὅτι ὁ Αἰσχύλος παρέστησε τὸν οἶκον τοῦ Ἀγαμέμνονος κατεχόμενον δαίμονι ἀλάστορι. Πλὴν τούτου παράγει τὸν Ἀγαμέμνονα οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου φονευόμενον ὡς ὁ Ὅμηρος ποιεῖ ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς τῆς Κλυταιμνήστρας θελούσης νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ἐν Αὐλῖδι πεσοῦσαν Ἰφιγένειαν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν Χοηφόροις ποιεῖ τὸν Ὀρέστην τιμωρὸν τοῦ πατρὸς τῇ διαταγῇ τοῦ Ἀπόλλωνος καί φονεύοντα τὸν Αἴγισθον καὶ τὴν Κλυταιμνήστραν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πυλάδου ἀλλὰ διὰ τὴν μητροφονίαν ὅμως καταδιωκόμενον ἀνηλεῶς ὑπὸ τῶν Ἐριννύων. Ἐν δὲ ταῖς Εὐμενίσι τῷ τρίτῳ τῆς Ὀρεστείας μέρει ἀπαντῶσι πολλαί καινοτομίαι, διότι ποιεῖ αὐτόθι τὰς Εὐμενίδας καταδιωκούσας τὸν μητροφόνον οὕτως ὅμως ὥστε νὰ φαίνωνται μᾶλλον θεαὶ εὐμενεῖς καὶ ἐξιλεωτικαί προστάτριαι τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν. Ἐκ μόνου τούτου τοῦ παραδείγματος ἐξάγεται προδήλως ὅτι ὁ Αἰσχύλος τὸ μὲν μετέβαλεν ἐν πολλοῖς τὸ δὲ καὶ ἐπεξέτεινε τοὺς ὑπὸ τῶν ἐπικῶν καὶ λυρικῶν παραδεδομένους μύθους. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει ἐντελῶς λεγόμενον καὶ περὶ τοῦ Σοφοκλέους· ἐπὶ παραδείγματι ὁ μῦθος τοῦ Φιλοκτήτου, ὃν πρῶτος μὲν ὁ Λέσχης, εἶτα δὲ ὁ Αἰσχύλος καὶ τελευταῖον καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐδραματοποίησεν, ἔχει παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ποιητικὴν σφραγῖδα. Διότι παρὰ μὲν τῷ Λέσχῃ πλάσσεται ὁ Διομήδης μεταφέρων τὸν Φιλοκτήτην καὶ τὰ ὅπλα ἐκ τῆς νή-

σου Λήμνου πρὸς ἅλωσιν τῆς Ἰλίου, παρὰ δὲ τῷ Αἰσχύλῳ ἐκτελεῖ αὐτὸ τοῦτο ὁ Ὀδυσσεύς, ἐν ᾧ παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ ἀπαντῶμεν τὸν Νεοπτόλεμον μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅ τε Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς μολονότι μετέβαλον πολλὰ ἐν ταῖς τραγῳδίαις των παρὰ τὴν κοινὴν παράδοσιν, δὲν μετεχειρίσαντο ἐν τούτοις προλόγους ἢ πολὺ μᾶλλον τοιούτους διασαφητικοὺς προλόγους, ἕπεται ὅτι καὶ παρ' Εὐριπίδῃ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐκ τῆς ἀνάγκης, εἰς ἣν ᾐσθάνετο ἑαυτὸν δῆθεν ὑποκείμενον ἕνεκα τῶν πολυειδῶν περὶ τοὺς παλαιοὺς μύθους μεταπλασμῶν, οἷοι παρίστανται ἡμῖν ἐν ταῖς Τραγῳδίαις αὐτοῦ. Ταῦτα ἔστωσαν εἰρημένα κατὰ τοῦ Σχλεγελίου καὶ Ἑρμάννου.

Ἐν τούτοις ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔννοιαν ἐκφράζεται καθόλου καὶ ὁ Gotf. Müller ἐν τῷ συγγράμματι Geschichte der griechischen Litteratur σημειῶν περὶ τῶν Εὐριπιδείων προλόγων τάδε. "Ἓν τῶν χαρακτηριζόντων τὴν τέχνην τοῦ Εὐριπίδου ἰδιωμάτων εἶνε οἱ Πρόλογοι, ἐν οἷς πρόσωπόν τι, θεὸς ἢ ἥρως διηγεῖται ἐν μονολόγῳ τίς εἶνε, ἀναφέρει τὸν τόπον καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ δράματος, τὸ τοῦ δράματος προηγηθὲν μέχρι τοῦ σημείου, ἀφ' οὗ τὸ κύριον δρᾶμα ἄρχεται, καὶ δὴ — ἐὰν ὁ προλογίζων ᾖ θεὸς — καὶ τὸ τέλος προσημαίνει, ὅπως ἐν Βάκχαις, Ἱππολύτῳ, Ἴωνι καὶ Ἑκάβῃ ἐν ᾗ τὸ τοῦ Πολυδώρου φάντασμα περιβάλλεται τὴν προγνωστικὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν. Οἱ πρόλογοι οὗτοι πρὸ πάσης ἐλευθέρας κρίσεως ἐμφανίζονται ὡς ὀπισθοδρόμησις ἐξ ἐντελεστέρας εἰς ἀτελεστέραν μορφήν, διότι δι' αὐτῶν μεγάλη ἀνωμαλία εἰσάγεται εἰς τὴν δραματικὴν μορφήν. Ἀλλ' ἠδυνάτει ὅμως, ἐξακολουθεῖ κατωτέρω, νὰ στερηθῇ τῶν προλόγων ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ τάσει αὐτοῦ — ἰδίᾳ μάλιστα διότι κατὰ τὴν ἐν τῇ τῶν μύθων πραγματείᾳ αὐθαιρεσίαν τολμᾷ ὅλως διάφορον τῶν μύθων σύνθεσιν ἢ ὅπως ἦν αὕτη γνωστὴ μέχρι τοῦδε τοῖς Ἀθηναίοις ἐκ τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἄλλης ποιήσεως".

Νῦν δὲ μεταβαίνομεν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Firnhaber *ἰδίᾳ νεώτατα περὶ τῶν Εὐριπιδείων Προλόγων δογματευθέντα, ὅτι δηλ. ὁ Εὐριπίδης μετεχειρίσατο αὐτοὺς ἀποβλέπων ἁπλῶς καὶ μόνον εἰς τὸν κοινὸν λαὸν, ὃν εἶχε θεατὴν καὶ οὗ ἄλλως ἐθήρευε τὴν εὔνοιαν, θελήσας διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ διευκολύνῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ὄχλου κατανόησιν τῶν δραμάτων του. Ἐν ἰδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ δημοσιευθείσῃ ἐν τοῖς* Jahrb. der Philol. Suppl. 17, 1851 *ὑπὸ τὸ ὄνομα* Prolog der griechischen Tragödie, insonderheit der Euripideischen *διακρίνει εἰς δύο τάξεις τοὺς Εὐριπιδείους Προλόγους, εἰς τοιούτους δῆλον ὅτι οἵτινες εἶνε πεποιημένοι κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους καὶ ἑπομένως σύμφωνα πρὸς τὴν ἀριστοτέλειον προγραφὴν, οἷοι οἱ Πρόλογοι τῆς Ἀλκήστιδος, Μηδείας, Ἱππολύτου, Βακχῶν, Ἀνδρομάχης, Ἡρακλειδῶν, Ἱκετίδων, Ἠλέκτρας, Τρῳαδῶν, Ἑκάβης, Ἰφιγενείας ἐν Αὐλίδι, Ῥήσου διότι ἐν τοῖς δράμασι τούτοις οἱ Πρόλογοι ἀποτελοῦσι μέρος ὅλον τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου, καὶ β) τοιούτους οἱ ὁποῖοι δεικνύουσι νέον μέχρι τοῦδε ἀσυνήθη τρόπον περὶ τὴν σύνθεσιν, καθ' ὃν εὑρίσκομεν γεγραμμένους τοὺς Προλόγους τῆς Ἰφιγενείας ἐν Ταυρίδι, Ἑλένης, Ἴωνος, Ἡρακλέους Μαινομένου, Ὀρέστου καὶ Φοινισσῶν· τῶν δραμάτων τούτων οἱ Πρόλογοι ἀποτελοῦνται ἐκ δύο μερῶν, τῶν μονολόγων οἵτινες προτιθέμενοι τοῦ δράματος δὲν συνάπτονται ἀμέσως μετ' αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς εἰσβολῆς διδασκούσης εἰς τοὺς θεατὰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τοῦ δράματος. Καὶ διϊσχυρίζεται δὲ ὁ* Firnhaber *ὅτι ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς ἑκάστης τραγῳδίας πείθεται ὅτι ὁ Εὐριπίδης τὸ πρῶτον δὲν ἀποχωρεῖ τῆς πρώτης καὶ συνήθους τῶν Προλόγων μορφῆς ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον συμμορφοῦται αὐτῇ· καὶ οὔτε φαίνεται πιθανὸν, προστίθησιν, ὅτι ὁ ποιητὴς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ, ὡς παρουσιάσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἐτόλμησε νὰ εἰσαγάγῃ τοιοῦτον νεωτερισμὸν καὶ μάλιστα ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι εἶχε νὰ συναγωνισθῇ πρὸς τὸν Αἰσχύλον καὶ Σοφοκλῆν. Καὶ ὁμολογεῖ δὲ αὐτὸς οὗτος ἐν*

Ἀριστοφ. Θεσμοφορ. 173 *ὅτι τὸ πρῶτον ἠκολούθησε τὴν ἀρχαίαν συνήθη ὁδὸν, ὅτι ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ποιητικοῦ του σταδίου ἔπραξε τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ οἱ ἄλλοι τραγικοί.*

Κατὰ τῆς τοιαύτης τῶν Εὐριπιδείων Προλόγων ἐκδοχῆς καὶ ἀντιλήψεως ἀντιτάσσονται πολλά· πρῶτον παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Πρόλογος τοῦ Ἱππολύτου καὶ τῶν Τρῳαδῶν δὲν ἔχει τὴν παρ' Αἰσχύλῳ καὶ Σοφοκλεῖ συνήθη μορφὴν, ὡς νομίζει ὁ Φιρνχάβερος, διότι ἐν μὲν τῷ Ἱππολύτῳ ἡ Ἀφροδίτη προλογίζουσα ἀγγέλλει ἐκ τῶν προτέρων ὅτι σκληρὰ μοῖρα θὰ ἐξαφανίσῃ τὸν ἐχθρὸν αὐτῆς Ἱππόλυτον μετὰ τῆς Φαίδρας· ἔτι δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς Τρῳάσιν ἡ Ἀθηνᾶ ἐν τῷ Προλόγῳ προεκτίθησι τὰ δυστυχήματα τὰ μέλλοντα νὰ καταλάβωσι τοὺς Ἕλληνας μετὰ τὸ δρᾶμα. Ἀλλ' ἂς ἐρευνήσωμεν γενικώτερον ἂν ὁ Εὐριπίδης εἴτε τινὰς μόνον Προλόγους, ὡς δέχεται ὁ Firnhaber, *εἴτε καὶ ἅπαντας τοὺς Προλόγους, ὡς φρονεῖ ὁ* Eichstädt *ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ* de dramate Graecorum comico-satyrico inprimis *κτλ. καὶ ἰδίᾳ ὁ* Haberfeldt „Euripidis ingenium ad Aristot. Poet. XII, 4 breviter adumbratum“ *ἔγραψεν ὅπως ὑποβοηθήσῃ τὴν τῶν θεατῶν ἄγνοιαν καὶ ἀμαθίαν. Παρ' ἁπάντων τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα εἰδημόνων ὁμολογεῖται ὅτι οἱ Ἀττικοὶ θεαταὶ πολὺ συνετέλεσαν εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ ἀνύψωσιν τῆς σκηνικῆς ποιήσεως· διότι ἐντρυφῶντες οὗτοι ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὰ ἐπικὰ καὶ λυρικὰ ποιήματα ἦσαν ὑπὲρ πάντα ἄλλον τῆς ἀρχαιότητος λαὸν ἱκανοὶ νὰ ἀντιλαμβάνωνται καὶ νὰ κατανοῶσιν ὅσα οἱ τραγικοὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐδίδασκον. Ἀλλ' ὅτι οἱ ἀττικοὶ οὗτοι ἀκροαταὶ δὲν ἦσαν πάντοτε ἐπίσης ἐπιτήδειοι καὶ σοφοὶ ὡς πρὸς τὰ ἐν τῷ θεάτρῳ διδασκόμενα, περὶ τούτου πείθει ἡμᾶς ὁ χορὸς τῶν Βατράχων λέγων τῷ Αἰσχύλῳ καὶ Εὐριπίδῃ οἵτινες μέλλουσι νὰ διαγωνισθῶσι τὸν περὶ τῆς πρωτοκαθεδρίας ἀγῶνα* 1109—1118

Εἰ δὲ τοῦτο καταφοβεῖσθον, μή τις ἀμαθία προσῇ
Τοῖς θεωμένοις ὡς τὰ λεπτὰ μὴ γνῶναι λεγόντοιν
Μηδὲν ὀρρωδεῖτε τοῦθ'· ὡς οὐκ ἔθ' οὕτω ταῦτ' ἔχει.
Ἐστρατευμένοι γάρ εἰσι

Βιβλίον τ' ἔχων ἕκαστος μανθάνει τὰ δεξιὰ
Αἱ φύσεις τ' ἄλλως κράτισται
Νῦν δὲ καὶ παρηκόνηνται·
Μηδὲν οὖν δείσητον, ἀλλὰ
Πάντ' ἐπέξιτον, θεατῶν γ' οὕνεχ' ὡς ὄντων σοφῶν.

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καταφαίνεται προδήλως ὅτι πρὸ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐδιδάσκοντο οἱ Βάτραχοι (*Ὀλ.* 93, 3) *ἦσαν οἱ θεαταὶ ἧττον εἰδήμονες* [*τῶν περὶ τὴν σκηνὴν ὅτι δὲ τότε, καθ' ὃν χρόνον δηλ. ὁ Εὐριπίδης ἐδίδασκε τὰ δράματά του ἦσαν παρηκονημένοι καὶ σοφοί. Ἀλλὰ πλὴν τούτου μὴ δὲν εἶχεν ὁ Σοφοκλῆς τοὺς αὐτοὺς θεατὰς οὓς καὶ ὁ Εὐριπίδης; Διότι ναὶ μὲν ἦτο ὁ Σοφοκλῆς πρεσβύτερος κατὰ Ὀλυμπιάδας τέσσαρας, ἐπέζησεν ὅμως ἐκείνου καὶ δὴ καὶ μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ Εὐριπίδου ἐνήργει ἐν τῷ θεάτρῳ, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐν τῇ* Vit. Euripid. *ἀναγινωσκομένων "λέγουσι δὲ Σοφοκλέα ἀκούσαντα ὅτι ἐτελεύτησεν ὁ Εὐριπίδης αὐτὸν μὲν ἱματίῳ φαιῷ προελθεῖν, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ἀστεφανώτους εἰσαγαγεῖν ἐν τῷ προαγῶνι". Ἐὰν λοιπὸν εἶχεν ὀρθῶς ἡ ὑπόληψις τοῦ* Firnhaber *ἔπρεπε τότε καὶ ὁ Σοφοκλῆς νὰ μεταχειρίσηται τοιούτους διασαφηνητικοὺς Προλόγους τοὐλάχιστον ἐν ταῖς τελευταίαις αὐτοῦ τραγῳδίαις, δῆλον ὅτι τῷ Φιλοκτήτῃ καὶ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολονῷ.*

Καὶ ὁ Bernhardy *δὲ ἐν τῇ γνωστῇ αὐτοῦ συγγραφῇ* Grundriss der Griechischen Litteratur *κλίνει νὰ ἀσπασθῇ τὴν γνώμην ὅτι οἱ Πρόλογοι ἐγράφησαν χάριν τοῦ λαοῦ, ὅστις ἄλλως δυσκόλως θὰ κατενόει τὴν πλήρη πάθους καὶ περιπετειῶν δραματικὴν πλοκήν· ἀναφέρεται δὲ εἰς τὸν Σχολιαστὴν εἰς Ὀρ.* 128 *καὶ Φοιν.* 1485, *ἐπίσης εἰς Σχολ. Τρῳαδ.* 1 *"Ἐφελκυστικὸς γάρ ἐστιν ἀεὶ μᾶλλον τῶν θεατῶν ὁ ποιητής" χαρακτηρίζων αὐτὸν καθόλου ὡς ποιητὴν τῆς ὀχλοκρατίας. Ἐν τούτοις οὐδαμῶς εἶνε ὁ Βερνάρδυς θερμὸς ὑπερασπιστὴς τῶν Εὐριπιδείων Προλόγων, οἷος ὁ* Firnhaber. *Ἐν τῇ καθόλου χαλαρᾷ τοῦ δράματος οἰκονομίᾳ παρ' Εὐριπίδῃ ἀνευρίσκων τὴν τῆς προλογικῆς τέχνης ἀρχὴν προστί-*

θησιν "Ὁ Εὐριπίδης μεταχειρίζεται μίαν ἐξωτερικὴν ἢ ἱστορικὴν προεισαγωγὴν ὡς ἓν πρόγραμμα, ἐν ᾧ σημειοῦται τὸ τελευταῖον σημεῖον πρὸ τοῦ δράματος καὶ ἐνίοτε καὶ ὑποδηλοῦται καὶ ἡ μέλλουσα δραματικὴ πλοκὴ καὶ λύσις. Ὁ μηχανικὸς οὗτος Πρόλογος εἶνε κατὰ ὡρισμένους τύπους, μονότονος καὶ ψυχρὸς καὶ μήτε χρησιμεύει ὡς οὐσιώδης δεσμὸς μήτε προδίδει λεπτὴν ποιητικὴν χεῖρα. Ἐν τούτοις εἰς τὸν ἀκροατὴν ὅστις ἐν μέσῳ τῶν πολυειδῶν τῶν μύθων μετασχηματισμῶν ἐδικαιοῦτο νὰ ἀπαιτήσῃ ὅπως ἐνωρὶς διδαχθῇ πῶς ἐξεδέξατο ὁ ποιητὴς τὸν μῦθον εἶνε ὁ Πρόλογος ἓν ὠφέλιμον Summarium, ὅπερ ἐκπτύσσει τὰ νήματα τοῦ πολυπλόκου ὑφάσματος παρέχον μίαν συνοπτικὴν τοῦ ὅλου ἄποψιν". Φρονεῖ πρὸς τούτοις ὁ Βερνάρδυς ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἠκολούθησεν ἂν ὄχι τὸν Εὐριπίδην ἀλλὰ τὴν διὰ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ τελευταίου μορφωθεῖσαν καλλαισθησίαν ἐν τοῖς τελευταίοις αὐτοῦ δράμασιν, ἰδίᾳ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῶν Τραχινιῶν καὶ τῷ Προλόγῳ αὐτῶν, πρὸς δὲ ἐν τῷ deus ex machina ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ.

Μνημονευτέα ἐνταῦθα καὶ ἡ μικρὰ πραγματεία τοῦ Dziatzko ἐπιγραφομένη Die Plautinischen Prologen, allgemeine Gesichtspunkte 1868 ἐν ᾗ ὡς ἐν παρόδῳ πραγματεύεται καὶ περὶ τῶν Εὐριπιδείων Προλόγων "Εἰς τὸν Εὐριπίδην, λέγει, ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι ἀνέπτυξε τὸν Πρόλογον εἰς τὸν βαθμὸν αὐτὸν καὶ μέχρι τοῦ σημείου εἰς ὃ νῦν εὑρίσκομεν αὐτόν". Πολλὰς καὶ καλὰς παρατηρήσεις ποιεῖται ὁ ἀνὴρ ἐν ταῖς ὀλίγαις παραγράφοις, ἐν αἷς λαλεῖ περὶ τῶν παρ' Εὐριπίδῃ Προλόγων. "Οἱ τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους Πρόλογοι περιέχουσι τὸ τοῦ δράματος προηγούμενον μόνον ἐν δυνατῇ συντομίᾳ, καὶ τοῦτο ἤρκει εἰς τὴν ἁπλῆν καὶ καθαρῶς ᾐτιολογημένην ὑπόθεσιν τῶν τραγῳδιῶν των. Τοὐναντίον ὁ Εὐριπίδης συνῳδὰ πρὸς τὸν περίτεχνον αὐτοῦ χαρακτῆρα κατέστησε πλουσιωτέραν τὴν δραματικὴν πρᾶξιν ἐπιδιώξας σκηνὰς ἐκ τοῦ τραγικοῦ πάθους προερχομένας, αἵτινες διὰ τὸ περιπετειῶδες καὶ τὸ περίπλοκον ἔχρῃζον μακρᾶς προεισαγωγῆς. Οἱ Εὐριπίδειοι Πρόλογοι, ἐξακολου-

θεῖ, εἶνε συνεχὴς διήγησις παντὸς ὅπερ τοῦ δράματος προηγήθη ὑπεμφαίνουσα ὅμως πολυειδῶς καὶ τὸ μέλλον“· διακρίνει δὲ αὐτῶν δύο μέρη τὸν μονόλογον καὶ τὴν εἰσβολήν· μόνον δὲ σπανίως ἀκολουθεῖ μετὰ τὸν μονόλογον ἡ πάροδος, ὅτε τὸ δρᾶμα ἀρκούντως διὰ τούτου προπαρασκευαζόμενον ἄρχεται ἀμέσως διὰ τῆς παρόδου τοῦ χοροῦ ὡς ἐν Βάκχαις, Ἱκέτισι καὶ Κύκλωπι. Θεωρεῖ δὲ πρὸς τούτοις τοὺς παρ' Εὐριπίδῃ Προλόγους μέρη τοῦ δράματος κατὰ μορφὴν καὶ περιεχόμενον ὑπό τινα ἔποψιν κεχωρισμένα ὑπ' ἄλλην ὅμως συνεχόμενα μετὰ τοῦ λοιποῦ δράματος. Καθόσον δῆλον ὅτι ὁ προλογίζων εἶνε ἐκ τῶν προσώπων τοῦ δράματος ἢ θεός τις ἀνήκων κατά τινα τρόπον εἰς τὸ δρᾶμα καὶ καθόσον πολλάκις συνάπτεται ὁ μῦθος ἀμέσως μετὰ τῆς διηγήσεως εἶνε ὁ Πρόλογος κατὰ τὴν μορφὴν στενῶς συνδεδεμένος μετὰ τοῦ δράματος καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον, καθόσον ἐν τῷ Προλόγῳ ἀναφέρονται πράγματα σχετιζόμενα μετὰ τῆς ὑποθέσεως τοῦ δράματος. Ἀπ' ἐναντίας εἶχον οὗτοι ἀνεξαρτησίαν τινὰ ἐὰν μόνον μονόλογοι ἐξετίθουν τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐὰν ὁ τὸν Πρόλογον ἀπαγγέλλων θεὸς δὲν παρήρχετο ἐκ δευτέρου.

Παρελείψαμεν νὰ ὁμιλήσωμεν χάριν συντομίας ἐνταῦθα περὶ τῶν ἀξίων λόγου πραγματειῶν τοῦ Ellendt (de Prolog. Trag. Graec. 1819), *καὶ τοῦ* Eichstädt, de dramate Graecorum comico-satyrico 1823, *μολονότι αὗται ἰδίᾳ δὲ ἡ πρώτη εἶνε αἱ κύριαι πηγαὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν Εὐριπιδείων Προλόγων. Ἐπίσης ἄλλων τινῶν πραγματειῶν παραλείποντες νῦν νὰ ποιήσωμεν μνείαν μεταβαίνομεν εἰς τὸ δεύτερον Μέρος.*

Μέρος Δεύτερον.

Θέσις.

Μετὰ τὴν ἀκριβῆ ὅσον ἡμῖν ἦτο δυνατὸν ἔκθεσιν τῶν κρίσεων, ἃς ἐξήνεγκον εἴτε ἐν ἰδίαις πραγματείαις εἴτε καὶ ἁπλῶς ἐπ' εὐκαιρίᾳ περὶ τῶν Εὐριπιδείων Προλόγων διάφοροι Κριτικοί, ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν ἡμετέραν Θέσιν ἐν ᾗ θὰ ἀναπτύξωμεν πῶς ἡμεῖς ἐκδεχόμεθα τοὺς παρ' Εὐριπίδῃ Προλόγους. Πᾶν δρᾶμα ἔχει ἕνα καὶ ἁπλοῦν μῦθον ὡς ὑπόθεσιν, δι' οὗ ἐκφράζεται γενική τις ἔννοια εἴτε ἀλήθεια. Ὁ μῦθος οὗτος ἔχει ἀναγκαίως ἀρχὴν καὶ τέλος εἴτε ὅριον πέραν τοῦ ὁποίου δὲν δύναται ὁ ποιητὴς νὰ ἐπεκταθῇ (ἴδ. Ersch u. Gruber, Encyclop. *ἐν λ.* Drama). *Ἀλλὰ καθὼς πᾶσα ἐν γένει πρᾶξις καὶ πᾶν ἔργον καὶ προϊὸν τοῦ νοὸς ἡμῶν ἀδυνατεῖ τις νὰ κατανοήσῃ ἐντελῶς, ἂν πρότερον δὲν ἀκούσῃ ἐκ ποίων αἰτίων καὶ διὰ ποῖον σκοπὸν ἢ εἰς τί ἀποβλέποντες ἐπράξαμεν τὸ πραχθὲν, οὕτω ἐν μείζονι βαθμῷ ἐν τῷ δράματι εἶνε ἀνάγκη νὰ προδιδαχθῶσιν οἱ θεαταὶ ἐν ἀρχῇ εὐθὺς περὶ πολλῶν, ὅπως ὀρθῶς ἀντιληφθῶσι κατόπιν τὰς πράξεις ἑκάστου προσώπου ἰδίᾳ δὲ τῶν πρωταγωνιστούντων. Κατὰ ταῦτα κάλλιστα λέγει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ῥητορ.* III, 14 "*Προοίμιον ἀρχὴ λόγου ὅπερ ἐν ποιήσει Πρόλογος καὶ ἐν αὐλήσει προαύλιον· πάντα γὰρ ἀρχαὶ ταῦτ' εἰσὶν, οἷον ὁδοποίησις τῷ ἐπιόντι*" *καί κατωτέρω* "*τὸ ἀναγκαιότατον ἔργον τοῦ προοιμίου καὶ ἴδιον τοῦτο, δηλῶσαι τί ἐστι τέλος οὗ ἕνεκα ὁ λόγος, διόπερ ἂν δῆλον ᾖ ἢ μικρόν τι πρᾶγμα, οὐ χρηστέον προοιμίῳ*". *Ἐπιτυχῶς δὲ καὶ ὁ* Ellendt (de Prolog. trag. Gr. 14) *ἀναπτύσσων τὰς ὁμοιότητας τῆς σκηνικῆς ποιήσεως πρὸς τὴν ῥητορικὴν τέχνην λέγει ὅτι ὅπως ὁ ῥήτωρ ἔχει τοὺς ἀκροατάς του οὕτω καὶ ὁ δραματικὸς ποιητὴς ἔχει τοὺς θεατάς του εἰς οὓς ὀφείλει ἀναγκαίως νὰ καταστήσῃ ὡς δυνατὸν εὐνόητον τὸν τοῦ δράματος νοῦν, ἐν ᾧ διά τινος προεισαγωγῆς ἀναφέρει τὸ μὲν τὰ ἀμέσως τῆς ὑποθέσεως τοῦ μύθου προηγηθέντα τὸ δὲ καὶ ἐκεῖνα ἅτινα σχετίζονται πρὸς τὸν μῦ-*

θον αὐτόν. Τὸ ἔργον τοῦ Προλόγου συνίσταται εἰς τὸ νὰ δηλώσῃ τὴν ἀρχὴν, πρόοδον, πλοκὴν καί πως καὶ τὴν ἔκβασιν τῆς δραματικῆς πλοκῆς. Διὸ εἶνε ὁ Πρόλογος ὡσεὶ θεμέλιον, ἐφ' οὗ τὸ δρᾶμα ὑψοῦται καὶ βασίζεται, καὶ οὗ ἀρθέντος δὲν ὑφίσταται τὸ δρᾶμα. Ὡς μέρος δὲ κύριον καὶ ἀπαραίτητον τῆς τραγῳδίας ὀνομάζει τὸν Πρόλογον καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ποιητικῇ κεφ. 12 *"Ἐστὶ δὲ Πρόλογος μὲν μέρος ὅλον τῆς τραγῳδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου" ἅπερ ὀρθῶς ἐκδέχεται ὁ* G. Hermann *ὅτι αἱ μὲν λέξεις "μέρος ὅλον" σημαίνουσαι μέρος ἀκέραιον καὶ τέλειον συνδεόμενον ἀναποσπάστως μετὰ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ δράματος ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Προλόγου φύσιν, αἱ δὲ "τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου" εἰς τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν ἐκφράζουσαι τὰ ὅρια μέχρι τῶν ὁποίων ἐκτείνεται ὁ Πρόλογος. Ἐν τούτοις ἠδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ προεκθέσῃ ἐν τῷ Προλόγῳ ὅσα ἔπρεπεν εἴτε ἐν ἁπλῇ διηγήσει εἴτε διὰ διαλόγου μεταξὺ δύο τοῦ δράματος προσώπων, ἐντεῦθεν ἔχομεν δύο γένη Προλόγων, ὧν τὸ μὲν διηγηματικὸν δικαίως propositionem τὸ δὲ διαλογικὸν γένος expositionem καλεῖ ὁ* Eichstädt (de dram. comico-satyrico *σ.* 90).

Τούτων τεθέντων ἕπεται ὅτι καὶ ὁ Εὐριπίδης ὅσον καὶ πᾶς ἄλλος τραγικὸς ὤφειλεν ἀναγκαιως νὰ μεταχειρίσηται ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ Προλόγους. Τὸ ζήτημα ὅμως εἶνε ἂν ὁ ἡμέτερος ποιητὴς διεχάραξε νέαν ὁδὸν ἐν τῇ διασκευῇ τῶν Προλογικῶν σκηνῶν ἢ ἣν ἠκολούθησαν οἱ πρότεροι τραγικοὶ, ὁ Αἰσχύλος δῆλον ὅτι καὶ ὁ Σοφοκλῆς· καὶ δεύτερον ποία ἡ αἰτία ἥτις ἐκίνησεν αὐτὸν νὰ διαπραγματευθῇ ἄλλως καὶ διασκευάσῃ τὸν Πρόλογον.

Πρὸς λύσιν τοῦ πρώτου ζητήματος ἀνάγκη νὰ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τοὺς Προλόγους τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους. Καὶ δὴ παρὰ μὲν τῷ Αἰσχύλῳ ἐν ταῖς διασωθείσαις αὐτοῦ τραγῳδίαις εἶνε ὁ Πρόλογος καθόλου μᾶλλον ἢ ἧσσον συνᾴδων πρὸς τὸν Ἀριστοτέλειον ὁρισμὸν ἄμεσος εἰσβολὴ εἰς τὴν δραματικὴν πρᾶξιν περιέχων ἐν συντόμῳ τὰ πρὸς αὐτὴν σχετιζόμενα· ἀλλὰ δὲν ἔχει ὅμως πανταχοῦ μή-

τε τὴν αὐτὴν μορφὴν μήτε τὸν αὐτὸν δραματικὸν χαρακτῆρα, διότι κατὰ μὲν τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τρία εἴδη: α) τοὺς ἐκ διαλόγου ἀποτελουμένους προλόγους ἐν Προμηθεῖ καὶ Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας. β) τοὺς ἐκ μονολόγου ἐν Ἀγαμέμνονι, Χοηφόροις καὶ Εὐμενίσι. γ) τοὺς ἐξ ἀναπαίστων τοῦ χοροῦ ἐν Πέρσαις καὶ Ἱκέτισιν. Ἄλλοι ὅπως ἐν οἷς ὁ Firnhaber πρὸς ὃν καὶ ὁ Voss (de prologis Euripideis. Progr. der latein. Hauptschule, Halle 1873) συμφωνεῖ, θεωροῦσι τὰς δύο τελευταίας τραγῳδίας στερουμένας Προλόγων διότι ἄρχονται διὰ τοῦ χοροῦ. Δὲν εἶνε ἐνταῦθα κατάλληλος περίστασις νὰ ἐξετάσωμεν διὰ μακρῶν τὸ ζήτημα, παρατηροῦμεν ἁπλῶς ὅτι ἡμεῖς πολὺ μᾶλλον ἠθέλομεν ἐν τούτῳ μετὰ τοῦ Bode συμφωνήσῃ (Geschichte der dramat. Dichtkunst der Hellenen I, p. 192) „Der Chor kann selbst die Handlung des Stückes durch eine lyrische Erzählung eröffnen, wie in den Persern, und dies nennen die Hellenen auch Prolog“ καὶ ἔτι μᾶλλον μετὰ τοῦ Ritter (ἐν Ποιητ. Ἀριστοτ. κεφ. 12) θεωροῦντος τὰ συστήματα τοῦ κορυφαίου πρὸ τοῦ ᾄσματος ὁλοκλήρου τοῦ χοροῦ Πρόλογον. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐσωτερικὴν μορφὴν ἰδίᾳ ὁ τῶν Εὐμενίδων Πρόλογος ὀφείλει νὰ ἑλκύσῃ τὴν ἡμετέραν μομφήν, καθόσον ἡ τὸν Πρόλογον ποιουμένη Πυθία οὐδὲν ἔχει ἄλλως κοινὸν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν καὶ οὔτε ἐπανέρχεται ἐκ δευτέρου ἐπὶ σκηνῆς ὅπερ συμβαίνει ἐπίσης καὶ ἐν Προμηθεῖ καὶ Ἀγαμέμνονι.

Ὁ δὲ Σοφοκλῆς ὁ ἀνυψώσας τὴν τραγικὴν τέχνην εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν δεικνύει καὶ ἐν τοῖς Προλόγοις λεπτὴν τέχνην· διὸ ὀρθῶς λέγει καὶ ὁ Ellendt (σελ. 26) τάδε: „Inde etiam ad inducenda argumenta tam artificiose aucta ubique tam brevi verborum ambitu usum videmus Sophoclem, prologosque ita comparatos, ut omnia a primo sermonis initio fluere, neque desiderari neque abundare quaequam videantur, vel absque necessitate addita sint“. Οἱ Πρόλογοι τοῦ Σοφοκλέους συμφωνοῦσι ἐν γένει πρὸς τὴν ἀριστοτέλειον προγραφήν, εἰς ἣν καὶ ἐχρησίμευσαν πάντως ὡς

ὑπόδειγμα· ὁ Σοφοκλῆς δῆλον ὅτι εἰσάγων τὸν ἀκροατὴν ἀμέσως εἰς μέσην τὴν δραματικὴν πρᾶξιν δίδει εἰς αὐτὸν ἐπιτηδειότατα τὴν δύναμιν νὰ προαισθανθῇ κατά τινα τρόπον τὸ συμβησόμενον καὶ συγχρόνως νὰ γινώσκῃ πλείονα ἢ τὰ δρῶντα πρόσωπα· διὰ τῆς λεπτῆς δὲ ταύτης τέχνης ἐπιτυγχάνει ὁ ποιητὴς θαυμασίως νὰ ἐξεγείρῃ τὸν οἶκτον καὶ φόβον τῶν θεατῶν. Ἀλλ' οὐχὶ πάντες ἔχουσι τὸν αὐτὸν τέλειον διαλογικὸν χαρακτῆρα, τὴν αὐτὴν ἐπαινετὴν δραματικὴν εἰσαγωγήν, διότι ὁ Πρόλογος ἐν Φιλοκτήτῃ ἔχει πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ διηγηματικὸν γένος μολονότι εὐθὺς κατόπιν γίνεται ἡ μετάβασις εἰς τὴν πρᾶξιν, ὅπως καὶ ἐν Τραχινίαις ὁ μονόλογος τῆς Δηϊανείρας ἀποτελεῖ τὸν Πρόλογον μολονότι ἐπὶ τῆς σκηνῆς εἶνε συγχρόνως καὶ ὁ Ὕλλος καὶ ἡ θεραπαινὶς ἐκείνης. Ἐν δὲ τῷ Προλόγῳ τοῦ Αἴαντος τὴν Ἀθηνᾶν ὑπερασπίζουσι πολλοὶ διὰ τοῦ ὅτι ὁ ὁμηρικώτατος ποιητὴς δὲν ἠθέλησε νὰ ἀπομακρύνῃ τοῦ Ὀδυσσέως τὴν ἀχώριστον αὐτοῦ προστάτιν καὶ σύντροφον (ἴδ. Schwenk, die 7 Tragödien des Sophocles σ. 58).

Ἤδη δὲ μεταβαίνομεν εἰς τὸ κύριον ἡμῶν ἀντικείμενον νὰ ἐξετάσωμεν πῶς ἔχει ὁ Πρόλογος παρ' Εὐριπίδῃ καὶ ποῖον εἶνε τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῶν Εὐριπιδείων Προλόγων. Παρὰ τῷ ἡμετέρῳ δῆλον ὅτι τραγικῷ παρέρχεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἓν πρόσωπον διηγούμενον τὰ προηγούμενα τοῦ δράματος καὶ ἄλλα οὕτως ὅμως ὥστε ὅσα ἐκτίθησι δὲν προφέρει εἰς μέσον, διότι ἀποτελοῦσι τὸ ἀντικείμενον τῆς σκέψεώς του ἢ διότι εἶνε ἀναγκαῖα τοῦ μύθου μέρη, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἵνα μή τι διαφύγῃ τοὺς θεατὰς δυνάμενον νὰ συντελέσῃ πως εἰς τὴν τοῦ μύθου κατανόησιν. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ παρερχόμενον ἐν τῷ Προλόγῳ πρόσωπον ἀποτείνεται ἀμέσως πρὸς τὸ θέατρον, λαμβάνει ὁ Πρόλογος χαρακτῆρα ἥκιστα συνᾴδοντα πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς δραματικῆς τέχνης (ἴδ. ὅσα ἐκτενέστερον ἐκτίθησιν ὁ Ellendt (de prol. trag. Gr. σελ. 17). Καὶ ἐνῷ ἴδιον τῶν Προλόγων παρὰ τοῖς δύο προγενεστέροις τραγικοῖς εἶνε ὅτι ἀποτελοῦσι τὴν ἄμεσον εἰσβολὴν εἰς τὸ δρᾶμα, ἴδιος τῶν

Εὐριπιδείων Προλόγων χαρακτὴρ εἶνε ὅτι ἀποτελούμενοι πανταχοῦ σχεδὸν ἐκ δύο οὕτως εἰπεῖν σκηνῶν ἑνὸς δηλαδὴ μονολόγου διηγηματικοῦ καὶ τῆς κυρίως εἰσβολῆς ἥτις μέχρι τῆς παρόδου ἐκτείνεται δὲν εἶνε στενῶς μετὰ τῆς τοῦ δράματος πράξεως συνδεδεμένοι, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἰδίᾳ δὲ τινὲς αὐτῶν ἔχουσι πλήρη ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ δράματος. Διὰ τοῦτο δὲ εὐλόγως διακρίνει καὶ ὁ Voss *(αὐτόθι) καθόλου δύο γένη: Α) τοὺς Προλόγους, ἐν οἷς τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἀπαγγέλλει τὸν Πρόλογον, εἶνε θεός τις ἤ δαίμων καὶ Β) ἐκείνους, ἐν οἷς ὁ προλογίζων εἶνε ἓν τῶν δρώντων προσώπων· δύο γένη οὐσιωδῶς ἀπ' ἀλλήλων διάφορα, καθόσον ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει λαμβάνουσιν οἱ Πρόλογοι οὐσιώδη ἀνεξαρτησίαν, διότι οἱ θεοὶ οἱ προλογίζοντες οὐδὲν ἄλλο ἔχουσι κοινὸν πρὸς τὸ δρᾶμα καὶ ἐκτελέσαντες δὲ τὸ ἔργον τοῦτο ἀποχωροῦσι τῆς σκηνῆς μὴ ἐπανερχόμενοι ἐκ δευτέρου. Ἐπειδὴ δὲ οἱ θεοὶ ἄλλως εἶνε φυσικὰ εἰδήμονες τοῦ μέλλοντος, διὰ τοῦτο ὁσάκις παράγει αὐτοὺς ὁ ποιητὴς ἐν τῷ Προλόγῳ ἐκτίθησι δι' αὐτῶν οὐ μόνον τὰ πρὸ τοῦς δράματος καὶ τὴν τοῦ δράματος ἀρχὴν καὶ πρόοδον ἀλλὰ προσημαίνει πάντοτε καὶ τὸ ἔσχατον τέλος· τοῦτο παρετήρησεν ἤδη καὶ ὁ* Boeckh, Graec. Trag. Princip. *σ.* 215 *καὶ ἑξῆς) σημειῶν τάδε:* numquam personam prologum agentem vaticinari casus futuros, nisi deus sit aut daemon; ubicumque deus agat, ibi et eventura praedici. *Τοῦ δευτέρου γένους τῶν Προλόγων διακρίνονται πάλιν τρία εἴδη α) ἐν οἷς διηγεῖται ὁ ποιητὴς τὰ τοῦ μύθου προηγούμενα ἰδίᾳ δὲ τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὰ τῶν πρωταγωνιστούντων πεπρωμένα, ὅπως ἐν Φοινίσσαις, Ἀνδρομάχῃ, Ἱκέτισιν, Ἡρακλείδαις, Ἡρακλεῖ Μαινομένῳ, Ἠλέκτρᾳ, β) ἐν οἷς ἐκτίθενται ἡ τοῦ δράματος πορεία καὶ πλοκὴ ὡς ἐν Ὀρέστῃ καὶ γ) ἐν οἷς ἀναφέρει ὁ ποιητὴς λέξεις τινὰς ἤ ῥήσεις ἐξ ὧν νὰ δύναταί τις νὰ προεικάσῃ κατά τινα τρόπον καὶ προμαντεύσῃ τὸ γενησόμενον, ὡς ἐν Μηδείᾳ, Ἰφιγενείᾳ Ταυρ. καὶ Ἑλένῃ. Ἡ διαίρεσις αὕτη τῶν Προλόγων πηγάζει προφανῶς ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς μορφῆς ἤτοι*

τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν διακρίνει καθόλου ὁ Ellendt (*αὐτόθι σ.* 28) *τρία γένη Προλόγων: Α) ἔνθα μόνον ὁ μονόλογος ὑπάρχει ὡς ἐν Βάκχαις, Ἱκέτισι, Β) ἔνθα μετὰ τὸν μονόλογον ἀκολουθεῖ διάλογος, ὃν συνάπτει τὸ πρῶτον πρόσωπον μετ' ἄλλου ἐπὶ σκηνῆς παρερχομένου ὡς ἐν Ἀλκήστιδι, Ἡρακλείδαις, Ἑλένῃ, Ἡρακλεῖ Μαινομένῳ, Ὀρέστῃ καὶ Γ) ἐκεῖνο τὸ γένος, ἐν ᾧ, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ἀποχωρήσῃ τῆς σκηνῆς, ἄρχεται αὐτὴ ἡ πρᾶξις εἴτε παρέρχονται δύο νέα πρόσωπα διαλεγόμενα ὡς ἐν Ἱππολύτῳ, Φοινίσσαις, Ἰφιγενείᾳ ἐν Ταυρ. — εἴτε ἓν πρόσωπον ἐν λυρικῷ λογῳ ὡς ἐν Ἴωνι καὶ Ἑκάβῃ.*

Ἐρχόμεθα ἤδη ἐπὶ τὸ ζήτημα, διατὶ ὁ Εὐριπίδης τὴν παρ' Αἰσχύλῳ καὶ Σοφοκλεῖ συνήθη τῶν Προλόγων διασκευὴν καταλιπὼν ἐτράπη νέαν ὁδόν. Ὁ Eichstädt (de dram. comico-satyrico *σ.* 100) *φρονεῖ ὅτι ὁ Εὐριπίδης οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ὡς πρὸς τὴν τῶν Προλόγων χρῆσιν ἢ ἐπανήγαγεν εἰς μέσον τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν μορφὴν ἣν παρὰ τῷ Θέσπιδι εἶχον. Καὶ συμφωνεῖ πρὸς αὐτὸν μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ* Bergk (Hallische Encyclopädie *ἄρθ. Εὐριπίδης*) *λέγων ὅτι ὁ ἡμέτερος τραγικὸς* "in der Behandlung des Prologs kehrt er offenbar zu der archaischen Weise des Prologs zurück". *Δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τῶν ζητούντων νὰ ἀνεύρωσιν εἴτε ῥητῶς παρὰ τῷ Θέσπιδι εἴτε ἐν γένει ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ δραματικῇ ποιήσει τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν τῶν Εὐριπιδείων Προλόγων, διότι μολονότι οὐδὲν θετικὸν γινώσκομεν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν Προλόγων φύσεως παρὰ τῷ Θέσπιδι, ἐν τούτοις μετὰ μεγίστης πιθανότητος δυνάμεθα νὰ διϊσχυρισθῶμεν ὅτι ἀδύνατον νὰ εἶχον τὴν ἐπιμεμελημένην ἐκείνην διάταξιν εἰς τὰ καθ' ἕκαστα, πολὺ δὲ μᾶλλον ἦσαν μία ἐντελῶς ἁπλῆ καὶ γυμνὴ διήγησις ἥτις οὐχὶ κατ' ὀλίγον ἀλλ' ἀμέσως καὶ δὴ ῥητῶς ἐδίδασκεν εἰς τοὺς θεατὰς τὴν ὑπόθεσιν, τὸν τόπον καὶ χρόνον τοῦ δράματος (ἴδ. ἐκτενέστερον περὶ τούτου τὸν* Voss *ἐν τῷ μνημονευθέντι βιβλίῳ σελ.* 19). *Οὔτε δὲ πολὺ διάφορον ἀντίληψιν φαίνεται ἔχων περὶ τῆς γενέσεως τῶν Εὐ-*

ριπιδείων Προλόγων ὁ Ellendt (ἐν τῷ μνημονευθέντι βιβλίῳ σελ. 37) θέλων νὰ ἐξηγήσῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἥτις τὰ μάλιστα ἐπιῤῥεπὴς εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ φαίνεται μὴ ἀποφεύγουσα τὰς διηγήσεις. Ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ πρὸς τὸ διηγηματικὸν τάσεως, ἐξακολουθεῖ κατωτέρω "relabente in vetustatis simplicitatem poeta, narrativi illi prologi ad fabulam non pertinentes fluxerunt, qui iis similes, quos olim ab unico illo actore inter cantiones interseri solitos scimus, a populo excusati sunt". Ὅτι τὸ διηγηματικὸν στοιχεῖον τῶν Προλόγων καθόλου ὀφείλει εἰς τοιαύτην τάσιν τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως τὴν ἀρχὴν, δὲν εἶνε ἄνευ λόγου εἰρημένον, ἀλλ' ἀπατᾶται ὅμως ὁ σοφὸς ἀνὴρ φρονῶν ὅτι ὁ Εὐριπίδης κατέφυγεν εἰς τὴν παλαιὰν συνήθειαν, μεθ' ἧς ἦτο ἐξῳκειωμένος ὁ λαὸς, διότι, ὡς ἤδη ἐῤῥέθη, ὁ τραγικὸς οὗτος ἔδωκεν εἰς τοὺς Προλόγους ἰδιαίτερόν τινα χαρακτῆρα οὐσιωδῶς διάφορον τοῦ παρὰ τοῖς πρώτοις ποιηταῖς. Διάφορον εἶνε, ἐννοεῖται, τὸ ζήτημα, τὶς πρῶτος μετεχειρίσατο Πρόλογον. Ὡς ἐν παρόδῳ παρατηροῦμεν μόνον ἐνταῦθα ὅτι ἡ χρῆσις αὐτοῦ χρονολογεῖται ἀπὸ χρόνου, καθ' ὃν ἐφευρέθη ἡ δραματικὴ τέχνη, διότι εἰς τὸν Θέσπιν, ὃν ὁμόφωνος ἡ ἀρχαιότης ὡς τὸν πρῶτον ἐφευρετὴν τῆς τραγῳδίας ἀναφέρει (ὅπερ ἐπιβεβαιοῖ ἄλλως καὶ ὁ Ὁράτιος ἐν Ars Poet. σ. 275

ignotum tragicae genus invenisse Camoenae
dicitur et plaustris vexisse poemata Thespis)

εἰς τὸν αὐτὸν Θέσπιν ἀποδίδει ὁ Θεμίστιος τὴν τοῦ Προλόγου ἐφεύρεσιν. Ἀδίκως δὲ ὁ Madius ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Ἀριστοτέλους Ποιητ. κεφ. 4, 12 ... "καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασε (Αἰσχύλος)" ἀφορμώμενος ὀνομάζει τὸν Αἰσχύλον ἐπινοητὴν τοῦ Προλόγου (ἴδ. Curtius ἐν Ἀριστοτ. Ποιητ. σ. 102, πρὸς ὃν συμφωνεῖ καὶ ὁ Eichstädt σ. 97), διότι αἱ λέξεις "πρωταγωνιστὴν λόγον" δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸν Πρόλογον ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι τὴν κυρίαν δρᾶσιν μετήγαγεν ἀπὸ τοῦ χοροῦ εἰς τὰ δρῶντα πρόσωπα [1].

1) ἴδ. Welcker, Griech. Trag. σ. 69 καὶ ἐν Trilogie σ. 500.

Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Schlegel (Vorlesungen über dramatische Kunst und Litteratur *σ.* 215) *ἐξενεχθείσης κρίσεως καὶ τῆς ὁμοίας περὶ τῆς τῶν Εὐριπιδείων Προλόγων ἀρχῆς ἀντιλήψεως τοῦ* G. Hermann (*ἐν* Praefat. Sophocl. Elect. *σ.* X) *ὅτι ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην τοιούτων Προλόγων ὁ Εὐριπίδης διότι μετεποίησε τοὺς παλαιοὺς μύθους κατὰ πολὺ ὡμιλήσαμεν ἤδη ἐκτενῶς ἐν τῷ πρώτῳ Μέρει.*

Ὁ Voss (*ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ*) *διατείνεται αὐτὸ τοῦτο ὅπερ ἤδη ὁ* Firnhaber *ὅτι ὁ Εὐριπίδης εἰσήγαγε τὸ νέον γένος τῶν διηγηματικῶν Προλόγων καθ' ὃν χρόνον διὰ τῶν Θεωρικῶν τοῦ Περικλέους εἰσέῤῥεον εἰς τὸ θέατρον καὶ οἱ κοινότατοι τῶν πολιτῶν καὶ ὅτι ἑπομένως χαριζόμενος ὁ ποιητὴς εἰς ἐκείνους ἐζήτει διὰ τοιούτου μέσου νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἄγνοιαν τῶν θεατῶν. Ἐὰν ὅμως τοῦτο εἶχεν ὀρθῶς, ἔπρεπε τότε καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τοῖς τελευταίοις δράμασι τοὐλάχιστον διδάσκων πρὸ τῶν αὐτῶν ἀκροατῶν νὰ μεταχειρισθῇ τοιοῦτόν τι μέσον. Ἀλλὰ πλὴν τούτου εὐλόγως διαμφισβητεῖ ὁ* Ellendt *τὴν ἀποδιδομένην ἀμαθίαν καὶ ἄγνοιαν περὶ τὰ ἐπὶ σκηνῆς διδασκόμενα εἰς τοὺς Ἀθηναίους πολίτας, οἵτινες ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἐντρυφῶντες ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἐπικῶν καὶ λυρικῶν ποιημάτων ἦσαν ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαὸν κάλλιον προπαρεσκευασμένοι εἰς τὸ νὰ ἀντιλαμβάνωνται καὶ κατανοῶσιν ὅσα οἱ τραγικοὶ προετίθεσαν αὐτοῖς, διὸ κάλλιστα καὶ ὁ* Ellendt (*σ.* 36) "Deinde si quis etiam historiae patriae ignarus erat, non facile fieri potuit, ut Thesei factorum, tribuumque originis multo minus praecipuarum fabularum cycli mythici non meminisset, quae jam Homeri carminibus omnibus Graeciae populis ita communes erant, ut nedum Boeotum, minime vero Atheniensem fugere possent". *Ἴδ. καὶ ὅσα ἀντιτείνει κατὰ τοῦ* Eichstädt *θέλοντος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην του ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Ἀριστοτ. Ποιητ.* 9, 25 *ἐκδ.* Hermann. *Ἄλλως δὲ περὶ τῆς λεπτῆς τῶν ἀττικῶν πολιτῶν ἀντιλήψεως διαφωτίζει ἡμᾶς ἱκανῶς καὶ ὁ Δημοσθένης ἐν Ὀλ. Γ,* 32 "*καὶ γνῶναι πάντων ὑμεῖς ὀξύτατοι τὰ ῥηθέντα*".

Ὅπως ὀρθῶς ἐν τούτοις κατανοήσωμεν τὸν λόγον, ὑφ᾽ οὗ ἀγόμενος ὁ ἡμέτερος τραγικὸς προέθηκεν ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ τοὺς ἐν μονολόγῳ διδακτικοὺς Προλόγους, ἂς ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τὸν τρόπον καθ᾽ ὃν συνετίθει τὰς τραγῳδίας του. Ἐν ᾧ δῆλον ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἐπεξειργάζετο τὰ ἔθνους ἢ γένους τινὸς δυστυχήματα ἐν τρισὶ μύθοις εἴτε ἐν μιᾷ τριλογίᾳ, ὧν δραμάτων ἕκαστον ἀπετέλει μίαν ὅλην τραγῳδίαν, καὶ ἐν ᾧ ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις πρῶτος, ὅσον γινώσκομεν, ἀπέβαλε τὸν τριλογικὸν τρόπον τῆς συνθέσεως, ἐκλέγων ἕνα μόνον μῦθον ἢ ἓν πρόσωπον ἔξοχον διεκόσμει αὐτὸ οὕτως ὥστε οἱ θεαταὶ νὰ ἐμβλέπωσιν ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τῆς ἰδίας αὐτῶν φύσεως, ὁ Εὐριπίδης ἀπ᾽ ἐναντίας ἐτράπη ἄλλην ὁδὸν περὶ τὴν τῶν δραμάτων σύνθεσιν, συνῆπτε δῆλον ὅτι καὶ συμπεριελάμβανεν ἐν ἑνὶ δράματι πολλάκις πλείονας τοῦ ἑνὸς μύθους ἐνίοτε δὲ καὶ ὁλοκλήρους τοῦ Αἰσχύλου τριλογίας ὑπῆγεν εἰς τὸν δεσμὸν ἑνὸς καὶ μόνου δράματος οὐχὶ σπανίως παρεντιθεὶς καὶ ἄλλα ἧττον ἀναγκαῖα τοῦ μύθου περιστατικά. Διὰ τὴν τοιαύτην δὲ περὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ δράματος καινοποίησιν ἥρμοζε λίαν καὶ τὸ νέον γένος τῶν Προλόγων ἐν οἷς προητοίμαζε τοὺς θεατὰς διὰ συντόμου διηγήσεως τὸ μὲν τῶν τῆς πράξεως αὐτῆς προηγηθέντων τὸ δὲ τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσιν ἐν αὐτῇ εἴτε καὶ μετ᾽ αὐτὴν εἰς τὴν ἐντελῆ κατανόησιν τοῦ ὅλου ἐν τῇ συνεχείᾳ ταύτῃ μόνον τελείου νοουμένου. Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τοιαύτης ἡμῶν θέσεως ἀναλύομεν ἕκαστον δρᾶμα ἐν τῷ δευτέρῳ Κεφαλαίῳ, εἰς ὃ καὶ παραπέμπομεν.

Ἐκ τῆς ἐν τῷ δευτέρῳ Κεφαλαίῳ ἀναλύσεως δείκνυται σαφῶς ἡ ἰδιαιτέρα τέχνη τοῦ Εὐριπίδου περὶ τὴν δραματικὴν σύνθεσιν, καθ᾽ ἣν δῆλον ὅτι ἐν ἑνὶ δράματι περιελάμβανε τὴν ὑπόθεσιν ὁλοκλήρου τριλογίας καὶ δὴ οὕτως ὥστε ἐν μὲν τῷ Προλόγῳ αὐτῷ ἐξετίθει ὁ ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πρώτου δράματος ἢ ἐνίοτε καὶ τοῦ δευτέρου, ἐν δὲ τῷ κυρίῳ δράματι ἦτο ἡ ὑπόθεσις τοῦ δευτέρου ἢ τρίτου τῆς Αἰσχυλείου τριλογίας (πρβλ. καὶ Dziatzko ἐν τῇ διατριβῇ

αὐτοῦ: Ueber die Prologe des Plautus, Allgemeine Gesichtspunkte. Zürich, 1868).

Ἐν τούτοις δὲν εἶνε μόνη ἡ τοιαύτη τῶν δραμάτων σύνθεσις, εἰς ἣν ὀφείλει τὴν ἀρχὴν τὸ γένος τῶν διηγηματικῶν Προλόγων. Ὁ Εὐριπίδης δῆλον ὅτι εἶχε τὴν ἱκανότητα εἴπερ τις καὶ ἄλλος νὰ ζωγραφῇ ὡς λεπτότατα τὰ πάθη τῆς ἀνθρωπίνου ψυχῆς, διὸ καὶ τραγικώτατον καλεῖ αὐτὸν ὁ Ἀριστοτέλης.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ κυρία τάσις αὐτοῦ εἶνε νὰ παραστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ πάθους, ὀφείλει νὰ προδηλώσῃ ἐν συντόμῳ τῷ θεατῇ τὰ τῆς δραματικῆς πράξεως ἐλατήρια τὰ ὠθήσαντα αὐτὸν ἐπὶ τὴν τοῦ μύθου δραματοποίησιν ἵνα εὐθὺς κατὰ τὴν κυρίαν τοῦ δράματος ἀρχὴν δυνηθῇ νὰ ζωγραφήσῃ τὸ πάθος ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ δυνάμει καὶ μεγέθει, ὡς ἐν Μηδείᾳ, Ἱππολύτῳ, Ἴωνι (πρβλ. K. O. Müller, Gesch. griech. Litterat.). *Ἀλλ' ἐνῷ προσημαίνει ἡμῖν τὶ ἐν τῷ μύθῳ πράσσεται, ποῖα τὰ τοῦ μύθου πρόσωπα καὶ τὰ μέλλοντα νὰ ὑποπέσωσιν εἰς τοιαύτην ἢ τοιαύτην δυστυχίαν, ἐξεγείρεται ὡς μάλιστα παρ' ἡμῖν ὁ φόβος καὶ ὁ οἶκτος ὅταν βλέπωμεν τὰ δρῶντα πρόσωπα κυμαινόμενα ἐν μεγάλοις τῆς ψυχῆς πάθεσι καὶ ἑκάστην στιγμὴν περιμένωμεν νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἤδη ἡμῖν γνωστὴ δυστυχία. Κατὰ ταῦτα ἐκινήθη ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐπὶ τὴν χρῆσιν τῶν Προλόγων ὑπὸ καθαρῶς παθολογικοῦ λόγου, ὅπως διατείνεται καὶ ὁ* Bernhardy (Hallische Encyclopädie *ἄρθ. Εὐριπίδης*): „Allerdings verfuhr Euripides hier nicht völlig ohne Kunst und Berechnung, denn der pathologische Standpunkt zwang ihn zu einer solchen Auskunft". *Ἐν τούτοις πολλοὶ ἰδίᾳ δὲ ὁ* Schlegel (dram. Vorl. I, 1 *σ.* 215) *κατέκρινε πικρῶς τὴν τέχνην ταύτην τοῦ Εὐριπίδου, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἴρεται δῆθεν ἡ περιέργεια καὶ πᾶσα δὲ ἡδονή, ἣν αἰσθάνεται ὁ θεατὴς ἐκ τοῦ τέλους καὶ τῆς λύσεως τῆς δραματικῆς πλοκῆς ἐξαφανίζεται ὁλοτελῶς· οὕτω περίπου καὶ ὁ* H. v. Herwerden *ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἴωνος* (1876) *ἐν τῷ προοιμίῳ λέγει:* "neque omnino admiror prologorum in-

ventum raro utile, saepe perniciosum, quo praeripitur spectatori voluptas ex ipsa fabulae sapienter instituta oeconomia *κτλ.*". *Οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν ν' ἀντιτάξωμεν κατὰ τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως ἢ τὰς λέξεις αὐτὰς τοῦ* Lessing (Hamb. Dramat. *σελ.* 155): "Der Dichter wusste, dass die tragische Kunst einer weit höhern Vollkommenheit fähig wäre, und dass die Ergötzung einer kindischen Neugierde das Geringste sei, worauf sie Anspruch mache. Er liess seine Zuhörer also ohne Bedenken von der bevorstehenden Handlung eben so viel wissen, als nur immer ein Gott davon wissen konnte, und versprach sich die Rührung, die er hervorbringen konnte, nicht sowohl von Dem, was geschehen sollte, als von der Art, wie es geschehen sollte". *Καὶ κατωτέρω δὲ* "er zeigte lange vorher den Zuschauern alle das Unglück, welches seine Person überraschen sollte, um die Zuschauer auch dann schon mit Mitleiden für die Personen einzunehmen, wenn diese Personen selbst sich noch weit entfernt glaubten, Mitleid zu verdienen". *Ἐκτρέπεται ὅμως τῆς ἀληθείας θέλων νὰ ἀνεύρῃ ἐν τοῖς Προλόγοις τὸ ἔξοχον τῆς Εὐριπιδείου τέχνης καὶ θεωρῶν αὐτοὺς ὡς μίαν τελειοποίησιν τῆς τραγικῆς τέχνης* "da glaube ich die dramatische Kunst in ihrer Vollkommenheit zu sehen und bewundere in jener den Meister *κτλ.*", *διότι ὅσον καὶ ἂν κλίνωμεν νὰ ἐξηγήσωμεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ μνημονευθέντος παθολογικοῦ λόγου, συμφωνοῦμεν ἐν τούτοις πληρέστατα μετὰ τοῦ* K. O. Müller (Gesch. der griech. Litt.) *χαρακτηρίζοντος αὐτοὺς ὡς προφανῆ ὀπισθοδρόμησιν τῆς τραγικῆς τέχνης, ἐν ᾧ ἠδύνατο πάντως ὁ ποιητὴς νὰ ἐξοικονομήσῃ τὸ πρᾶγμα διὰ λεπτοτέρου τινὸς καὶ τεχνικωτέρου μέσου. Ὑπὸ αἰσθητοκριτικὴν λοιπὸν ἔποψιν εἶνε μεμπτέοι οἱ Πρόλογοι, διότι* "cum reliqua fabula laxo admodum vinculo cohaerent" *ὅπως ὀρθῶς λίαν σημειοῖ αὐταῖς λέξεσιν ὁ* Ellendt (*ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ σελ.* 27), *καὶ οὔτε ἔχουσι τὸν ἀπαιτούμενον δραματικὸν τόνον καὶ τὴν ἀπαιτουμένην δραματικὴν ζωὴν, ὁποία χαρακτηρίζει τοὺς Σοφοκλείους Προλόγους, διὰ τοῦτο*

δὲ καὶ δὲν συνᾴδουσι πρὸς τὸν Ἀριστοτέλειον ὁρισμὸν (ἴδ. Ellendt αὐτόθι σ. 17—19) καὶ ἰδίᾳ ὅσα ἐκτενέστερον ἀναπτύσσει ὁ Voss ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ de tragoediarum Graecarum Prologis, 1864, Berlin σελ. 22—30). Πλὴν τούτου ἔχουσι καὶ πολλὰς ἐλλείψεις οἱ Πρόλογοι ἐν ἑαυτοῖς, ἃς ἤδη καὶ οἱ ἀρχαῖοι παρετήρησαν· οιον ἡ αὐτὴ καὶ τυπικὴ τῶν πραγμάτων ἔκθεσις καὶ ἡ αὐτὴ τοῦ λόγου σύνθεσις, ἐξ ἧς καὶ τὸ μονότονον ἐκεῖνο, ὅπερ σκώπτει ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Βατράχοις 1119 ὅταν θέλῃ νὰ ἐφαρμόσῃ ἐφ᾽ ὅλων τῶν Προλόγων τὴν τυχαίαν φράσιν "ληκύθιον ἀπώλεσεν" περὶ ἧς ἐν ἐκτάσει ποιεῖται λόγον ὁ Voss (de Prol. Eurip. σελ. 14—15). Εἶτα δὲ ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ γένους προσώπου τινὸς εἶνε ὑπὲρ τὸ δέον ἐκτενὴς καὶ μακρὸς, διὸ καὶ ὁ Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 415: "τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς Προλόγους μακρολογοῦντας εἰσάγει Εὐριπίδης". Οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν τόπων ἢ χωρῶν εἶνε λίαν λεπτολόγος διὰ τοῦτο δὲ καὶ ξηρός καὶ ὀχληρὸς καθόλου. Περὶ τούτων πάντων παραπέμπο μὲν εἰς τὸν αὐτὸν Voss (αὐτόθι).

Ἐπαναλαμβάνοντες ἤδη ἐν συντόμῳ ὅτι ἄνω ἐθέσαμεν, ἰσχυριζόμεθα ὅτι ὁ Εὐριπίδης παρήχθη μὲν ἐπὶ τὴν τῶν Προλόγων τούτων χρῆσιν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ παθολογικοῦ λόγου ῾φ᾽ οὗ καὶ ὁ Σοφοκλῆς (ἴδ. Bodius, Hist. litt. Graec. p. 483 καὶ Voss αὐτόθι σελ. 18), ὅπως κινήσῃ ὡς μάλιστα τὸν οἶκτον καὶ φόβον τῶν θεατῶν, παρήχθη δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἰδιαιτέρας τέχνης περὶ τὴν τῶν δραμάτων σύνθεσιν, ἀλλὰ δὲν μετεχειρίσατο ὅμως πανταχοῦ τὸ αὐτὸ γένος τῶν διηγηματικῶν Προλόγων, διότι ἔν τισι δράμασι τοῖς ἀρχαιοτάτους κατὰ τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς ἔχει ὁ Πρόλογος πολὺ μᾶλλον τὸν παρ᾽ Αἰσχύλῳ καὶ Σοφοκλεῖ συνήθη χαρακτῆρα, ὡς ἐκτενέστερον ἀναπτύσσομεν ἐν τῷ Δευτέρᾳ Κεφαλαίῳ.
